ქეთევან დეკანაძე
სსიპ ილია ჭავჭავაძის სახელობის ბათუმის მუზეუმი
მეცნიერ-თანამშრომელი
ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტის
ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა ფაკულტეტის ისტორიის დოქტორანტი
Ketevan Dekanadze
Lepl Ajara Muzeum, Ilia Chavchavadze Batumi Museum
Researcher
Doctoral Candidate in History, Faculty of Humanities,
Batumi Shota Rustaveli State University

სამუზეუმო სივრცის პედაგოგიკური პოტენციალი: ფორმალური და არაფორმალური განათლების გზაჯვარედინზე

"Pedagogical Potential of Museum Space: At the Crossroads of Formal and Informal Education

DOI: https://doi.org/10.52340/gmg2025.01.09

აბსტრაქტი

თანამედროვე მუზეუმს აქვს მრავალფუნქციური დანიშნულება, იგი არის განათლების ჰიბრიდული პლატფორმა. თანამედროვე მუზეუმი აღარ განიხილება მხოლოდ როგორც კულტურული მემკვიდრეობის გამამზეურებელი სივრცე – ის გადაიქცა ინტეგრირებულ საგანმანათლებლო გარემოდ, რომელიც უერთდება როგორც ფორმალური, ისე არაფორმალური განათლების სისტემებს. თემის აქტუალობა განპირობებულია განათლების მოდელების ტრანსფორმაციით, სადაც სულ უფრო ხშირად გამოიკვეთება მუზეუმის, როგორც ჰოლისტური და ინტერაქტიური სწავლების ადგილის, საჭიროება. საკონფერენციო თემაში გაანალიზებული იქნება მუზეუმური სივრცის პედაგოგიკური პოტენციალი შემდეგ ჭრილში:

როგორ იყენებს მუზეუმი ფორმალური განათლების დაწესებულებებს (სკოლებთან, უნივერსიტეტებთან, სასწავლო პროგრამებში ინტეგრირება);

რა როლი ენიჭება მუზეუმს არაფორმალურ განათლებაში (ინტერაქტიური საგანმანათლებლო პროგრამები, ინტეგრირებული გაკვეთილები, ლიტერატურული შეხვედრები, კონფერენციები,

ვორქშოპები, ეროვნულ საგანმანათლებლო გეგმაზე მორგებული აქტივობები, ღონისძიებები, თემატური ექსკურსიები, მასტერკლასები);

როგორ ხდება ამ ორი განათლების მოდელის გზაჯვარედინზე მოქნილ და მრავალფეროვან საგანმანათლებლო მიდგომათა განვითარება.

თემის ფარგლებში განხილულია კონკრეტული მუზეუმური პრაქტიკები, მოცემულია გამოკითხვები, რომლებიც ასახავს მუზეუმის შესაძლებლობას, იქცეს მრავალდონიან და ინოვაციურ სასწავლო სივრცედ.

დასკვნის სახით, საკონფერენციო თემა ხაზს უსვამს საჭიროებას, მუზეუმები გააზრებულად ჩაერთონ ეროვნულ საგანმანათლებლო პოლიტიკაში როგორც ცოცხალი, გამოცდილებაზე დაფუძნებული სწავლების აქტორები, რომლებიც ავსებენ და ახლებურად აყალიბებენ ტრადიციულ სასკოლო განათლებას.

საკვანძო სიტყვები: მუზეუმი, ფორმალური განათლება, სკოლა, სასწავლო მიზნები, ეფექტური სწავლება.

Abstract

The modern museum serves a multifunctional purpose; it is a hybrid platform for education. The modern museum is no longer viewed solely as a space for the exhibition of cultural heritage; it has evolved into an integrated educational environment that connects with both formal and non-formal education systems. The relevance of this topic is driven by the transformation of educational models, in which the need for museums as venues for holistic and interactive learning is becoming increasingly evident.

The conference paper will analyze the pedagogical potential of museum spaces from the following perspectives:

How museums collaborate with formal educational institutions (through integration with schools, universities, and educational curricula);

The role of museums in non-formal education (interactive educational programs, integrated lessons, literary meetings, conferences, workshops, activities aligned with the national curriculum, events, thematic excursions, and masterclasses);

How flexible and diverse educational approaches are developed at the intersection of these two educational models.

Within the scope of the topic, specific museum practices are examined, and surveys are presented that reflect the museum's potential to become a multi-level and innovative learning space.

In conclusion, the conference paper emphasizes the need for museums to be meaningfully integrated into national educational policy as active agents of experiential, practice-based learning that complement and reshape traditional school education.

Keywords: museum, formal education, school, learning objectives, effective teaching.

თანამედროვე საზოგადოებაში განათლების ცნება აღარ შემოიფარგლება მხოლოდ საკლასო სივრცით. განათლების პროცესში სულ უფრო მეტ მნიშვნელობას იძენს არაფორმალური სივრცეები, მათ შორის მუზეუმები, როგორც მრავალმხრივი ცოდნისა და უნარების განვითარების სივრცეები. მუზეუმი, როგორც კულტურული მეხსიერების მატარებელი სივრცე, უნიკალურ პირობებს ქმნის როგორც ფორმალური, ისე არაფორმალური სწავლების სინთეზისთვის.

ამ ნაშრომის მიზანია გაანალიზოს მუზეუმური სივრცის პედაგოგიკური შესაძლებლობები, გაავლოს პარალელები ფორმალურ და არაფორმალურ განათლებასთან და განიხილოს მუზეუმის როლი განათლების ინკლუზიურ და მრავალგანზომილებიან მოდელში.

მუზეუმი წარმოადგენს ინტერდისციპლინურ სივრცეს, სადაც გაერთიანებულია ისტორია, ხელოვნება, მეცნიერება და კულტურა. ეს მრავალფეროვნება ქმნის პირობას, რომ მუზეუმი იქცეს საგანმანათლებლო პროცესის ორგანულ გაგრძელებად.

მუზეუმში სწავლის სპეციფიკა მოითხოვს განსხვავებულ მიდგომებს – აქ გადამწყვეტი როლი ენიჭება ვიზუალურ აღქმას, ემოციაზე დაფუძნებულ წვდომას, კვლევით და ინდივიდუალურ აქტივობებს. სწორედ ამ გარემოში ხდება ცოდნის იდენტიფიკაცია არა მხოლოდ თეორიული, არამედ პრაქტიკული თვალსაზრისითაც.

ფორმალური განათლება მოიცავს სტრუქტურირებულ, პროგრამულად განსაზღვრულ, სახელმწიფოს მიერ აღიარებულ სასწავლო პროცესს, როგორიცაა სკოლა, კოლეჯი ან უნივერსიტეტი. მას ახასიათებს მკაფიო სასწავლო გეგმები და შეფასების სისტემა.

არაფორმალური განათლება კი გულისხმობს სწავლის იმ პროცესებს, რომლებიც არ ხდება სასკოლო გარემოში, მაგრამ ხელს უწყობს ცოდნის, ღირებულებების და უნარების განვითარებას. მუზეუმში ვიზიტი, საგანმანათლებლო პროგრამები, კონფერენციები, ლექციები, გამოფენები სწორედ ამ ტიპის განათლებას მიეკუთვნება.

მუზეუმი არ არის მკაცრად ფორმალური ან მხოლოდ არაფორმალური სივრცე. იგი ფუნქციონირებს გზაჯვარედინზე, სადაც შესაძლებელია ერთდროულად ფორმალური სასკოლო აქტივობების, საგანმანათლებლო პროექტებისა და არაფორმალური, თავისუფალი კვლევის ორგანიზება.

მაგალითად, მუზეუმში ჩატარებული გაკვეთილი შეიძლება პასუხობდეს სკოლის სასწავლო მიზნებს (ფორმალური კომპონენტი), ხოლო ერთდროულად ამ პროცესში ჩართული იყოს გამოცდილებაზე დაფუძნებული სწავლა, დამოუკიდებელი დაკვირვება და ემპათიური ჩართულობა (არაფორმალური კომპონენტი).

მუზეუმური პედაგოგიკა ეფუძნება შემდეგ პრინციპებს:

ინტერაქტიულობა – მოსწავლეები მხოლოდ არ იღებენ ინფორმაციას, არამედ აქტიურად მონაწილეობენ ექსპონატებთან მუშაობაში.

კონტექსტუალურობა – ცოდნა განიხილება რეალურ, ისტორიულ და კულტურულ კონტექსტში.

სიცოცხლისეული კავშირები – მუზეუმში მიღებული ცოდნა უკავშირდება მოსწავლის გამოცდილებას.

ინკლუზიურობა – სამუზეუმო პროგრამები ადაპტირებულია სხვადასხვა საჭიროებების მქონე ჯგუფებისთვის.

ამდენად, მუზეუმი არის გამოცდილებაზე დაფუძნებული სწავლების სივრცე – აქ ცოდნა მხოლოდ ტექსტის ან ლექციის მეშვეობით კი არა, ვიზუალური, ემოციური და სენსორული გამოცდილებით იძინება. მუზეუმი სკოლასა და უნივერსიტეტს სთავაზობს პროგრამებს, რომლებიც ავსებს სასწავლო გეგმას. ისტორია, ხელოვნება, მეცნიერება – მუზეუმი ცოცხალ მაგალითებს აძლევს მოსწავლეებს, რაც წიგნში ნასწავლის უკეთ გაგებას უწყობს ხელს. მუზეუმი საზოგადოების სხვადასხვა ასაკობრივ ჯგუფზეა მორგებული: მასტერკლასებით, თემატური პროგრამებით, შემოქმედებითი ვორქშოფებით, ინტერაქტიური გამოფენებით, ლექციებით. აქ ადამიანები სწავლობენ საკუთარი ინიციატივით, ინტერესით და თავისუფალი არჩევანით. მუზეუმი ავითარებს კულტურულ მრავალფეროვნებასა და ტოლერანტობას. კრიტიკული აზროვნების, შემოქმედებითობისა და ინტერდისციპლინური ხედვის განვითარება. მნახველი თავად ხდება აქტიური შემსწავლელი და არა მხოლოდ პასიური მაყურებელი. საგნებთან უშუალო შეხება აძლიერებს ცოდნის დამახსოვრებასა და ინტერესს.

საყურადღებოა სტატისტიკური მონაცემები სამუზეუმო განათლებაზე

1. მსოფლიო მასშტაბით

UNESCO-ის მონაცემებით, 2022 წლისთვის მსოფლიოში ფუნქციონირებდა დაახლოებით 95,000 მუზეუმი, რომელთა 60%-ზე მეტს აქვს საგანმანათლებლო პროგრამები ბავშვებისა და ახალგაზრდებისთვის.

ICOM-ის (International Council of Museums) 2021 წლის კვლევის თანახმად, მუზეუმების 70% აქტიურად თანამშრომლობს სკოლებთან, ხოლო 40% ახორციელებს სპეციალურ სახელოსნოებს ფორმალურ საგანმანათლებლო მიზნებზე მორგებულად.

ამერიკის მუზეუმების ასოციაციის (AAM) 2020 წლის მონაცემებით, აშშ-ის მუზეუმებში ყოველწლიურად ჩატარდება დაახლოებით 18 მილიონი ვიზიტი სკოლის მოსწავლეების მხრიდან.

მკვლევარებმა Falk & Dierking (2013) კვლევაში დაასკვნეს, რომ მუზეუმში მიღებული ცოდნის შენარჩუნების დონე 60%-ით მაღალია, ვიდრე კლასიკურ საკლასო გარემოში მიღებული ინფორმაციის.

კვლევის მიხედვით (OECD, 2021), მუზეუმში მონაწილეობამ საგანმანათლებლო აქტივობებში 15 წლის მოსწავლეებში მნიშვნელოვნად გააძლიერა ვიზუალური ლიტერატურობა და ანალიზის უნარი.

2. საქართველოში

ქვეყანაში ფუნქციონირებს 200-ზე მეტი მუზეუმი, მათ შორის ეროვნული, რეგიონული და კერძო მუზეუმთა სახლები. საქართველოს ეროვნულ მუზეუმს ყოველწლიურად სტუმრობს საშუალოდ 250,000–300,000 ვიზიტორი, რომელთაგან დაახლოებით 30% მოსწავლეები და სტუდენტებია.

საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახურის ბოლოდროინდელი მონაცემებით საქართველოში 2020–2024 წლებში 35-ზე მეტმა სკოლამ გააფორმა შეთანხმება მუზეუმებთან საგანმანათლებლო პროგრამების ჩასატარებლად. ამავე მონაცემებით მუზეუმებში დამთვალიერებლის რაოდენობა 2016 წლიდან 2024 წლის ჩათვლით საგრძნობლად გაზრდილია.

სოციოლოგიური გამოკითხვების მიხედვით, მასწავლებელთა 60%-ზე მეტი მიიჩნევს, რომ მუზეუმური გარემო ხელს უწყობს მოსწავლეთა მოტივაციის ზრდას და სწავლის ხარისხის გაუმჯობესებას.

რეგიონებში, სადაც ფუნქციონირებს მობილური მუზეუმები (მაგ. სამცხე-ჯავახეთში), პროგრამებში მონაწილე ბავშვების 75%-მა მუზეუმში პირველად სწორედ ასეთ პროექტში მიიღო მონაწილეობა.

ფორმალური განათლებისთვის მუზეუმი საგანმანათლებლო დაწესებულებებს სთავაზობს სხვადასხვა აქტივობებს:

- სკოლა მუზეუმში - სკოლის სასწავლო თემების მიხედვით (მაგ. ქვის ხანა, ბრინჯაოს ხანა, ანტიკური კოლონიზაცია) ტარდება გაკვეთილები ექსპონატებთან.
- მუზეუმი სკოლაში - მუზეუმის თანამშრომლები სტუმრობენ სკოლებს და ატარებენ თემატურ შეხვედრებსა და პრეზენტაციებს. სასკოლო აუდიტორიაში ჩატანილია მუზეუმური საგანმანათლებლო რესურსები: ფოტომასალა, ციფრული კოლექციები. იქმნება ინტერაქტიული გაკვეთილები, რომლებიც ხელს უწყობს მუზეუმთან უწყვეტ კავშირს.

- საკლასო თემების მრავალმხრივი გააზრება - განიხილება სხვადასხვა თემები რელიგიურ, არქეოლოგიურ, ისტორიულ, ლიტერატურულ, გეოგრაფიულ ჭრილში: კომპოზიცია, ფერი, ტექნიკა, ავტორი, უძველესი რელიგიები, საცხოვრებლები, მწერლები, პოეტები და ა.შ.

- მასწავლებლების ჩართულობა - მასწავლებლები ესწრებიან მოსწავლეებთან ერთად კონკრეტულ გამოფენებს, ლექციებს რაც ქმნის მიზანმიმართულ სწავლებას მუზეუმში და რაც მორგებულია ეროვნულ სასწავლო გეგმასთან.

არაფორმალური საგანმანათლებლო აქტივობები

ლიტერატურული საღამოები, შეხვედრები - მოსწავლე/მონაწილეებისთვის კულტურულ–ლიტერატურული სივრცის გაცნობა; ავტორებთან და მწერლებთან უშუალო შეხვედრის საშუალებით შემეცნებითი ინტერესი და კრიტიკული აზროვნება განვითარება;

შემეცნებითი ექსკურსიები - მუზეუმების ექსპონატებისა და ისტორიული ადგილების მოხდენილი გაცნობა და ვიზუალური აღქმა;

გამოფენები - კულტურული მემკვიდრეობისა და ხელოვნების გავრცელება საზოგადოებაში;

კონფერენციები - პროფესიული და აკადემიური გამოცდილების გაცვლა მოსწავლე-მასწავლებელთა შორის;

ღონისძიებები - შემეცნებითი და კულტურული გამოცდილების გაზრდა სხვადასხვა ასაკისა და პროფილის მონაწილეებში;
ვორქშოფები – პრაქტიკული ხელოვნების, არქეოლოგიური ან ეთნოგრაფიული მასალის შესწავლა ხელით საქმიანობით (მაგ. ქოთნის ამოთლა, ძველი ორნამენტების მოხატვა).
თემატური თამაშები და ქვიზები – მუზეუმში საგანმანათლებლო თამაშები, ინტელექტუალური შეჯიბრებები.
კინოჩვენებები და დისკუსიები – დოკუმენტური ან მხატვრული ფილმის ნახვა ისტორიულ/კულტურულ თემებზე და განხილვა.
საზაფხულო სკოლა – თემატური სასწავლო-შემეცნებითი პროგრამები, რომლებიც აერთიანებს დასვენებასა და სწავლებას.

მუზეუმები ქმნიან მოსწავლისთვის გარემოს, სადაც შესაძლებელია სკოლის პროგრამის განმტკიცება **ფორმალურად**, ხოლო ინტერესებისა და შემოქმედებითი უნარების განვითარება **არაფორმალურად**.

ეს ორი ფორმატი ერთმანეთს ავსებს – მუზეუმური პედაგოგიკა სწორედ იქ ხდება ეფექტური, სადაც ფორმალური მიზნები ერწყმის არაფორმალურ მეთოდებს.

ამდენად, მუზეუმი არის უნიკალური სივრცე, რომელიც აერთიანებს ფორმალურ და არაფორმალურ განათლებას და ქმნის მრავალშრიან სასწავლო გამოცდილებას. მუზეუმური პედაგოგიკა ავითარებს მოსწავლის კრიტიკულ და ვიზუალურ აზროვნებას, აფართოებს მის კულტურულ ჰორიზონტს და აღვივებს მოტივაციას სწავლისადმი. მუზეუმისა და სკოლის კოლაბორაცია საჭიროებს სისტემურ მხარდაჭერას, თუმცა მისი ეფექტი საგანმანათლებლო პროცესზე შეუცვლელია.

დანართი 1.

გამოკითხვის სტრუქტურა და კითხვები

მიზანი: დადგინდეს, რამდენად არიან ბათუმის N6 საჯარო სკოლის მოსწავლეები და მასწავლებლები სამუზეუმო საგანმანათლებლო პროცესში.

1. საკითხავი რგოლი: მასწავლებლები

კითხვის ფორმა – ანონიმური კითხვარი (დასაზუსტებელი ფორმატი: Google Forms, ფურცელი ან ინტერვიუ)

საველე კითხვები:

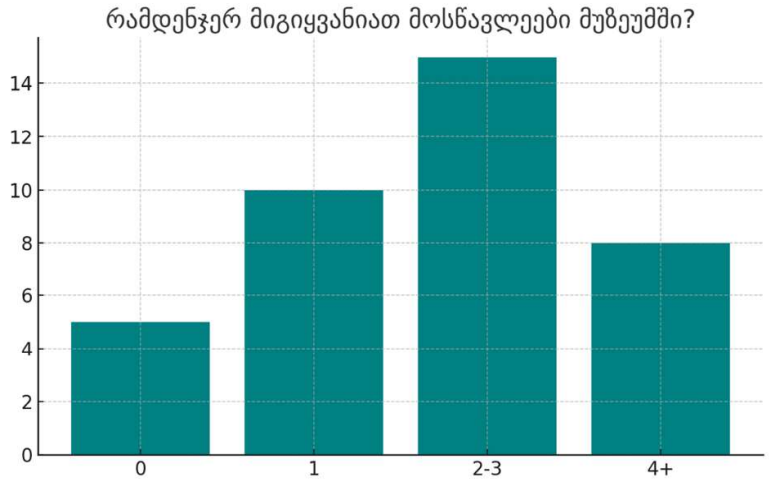
1. ასწავლით თუ არა სკოლაში იმ საგნებს, რომლებიც შეიძლება სამუზეუმო გარემოსთან ინტეგრირდეს? (✔ დიახ / ✘ არა)
2. რამდენჯერ მიგიყვანიათ მოსწავლეები მუზეუმში ბოლო ერთი წლის განმავლობაში?
   - 0
   - 1
   - 2-3
   - 4-ზე მეტი
3. რომელ მუზეუმებთან თანამშრომლობთ? (ღია პასუხი)
4. იყენებთ თუ არა მუზეუმის რესურსებს სასწავლო პროცესში?
   - ხშირად
   - ზოგჯერ
   - იშვიათად
   - არასდროს
5. თქვენი აზრით, რამდენად მნიშვნელოვანია სამუზეუმო გარემო მოსწავლისთვის?
   - ძალიან მნიშვნელოვანი

- საშუალოდ მნიშვნელოვანი
- ნაკლებად მნიშვნელოვანი
- არ აქვს მნიშვნელობა

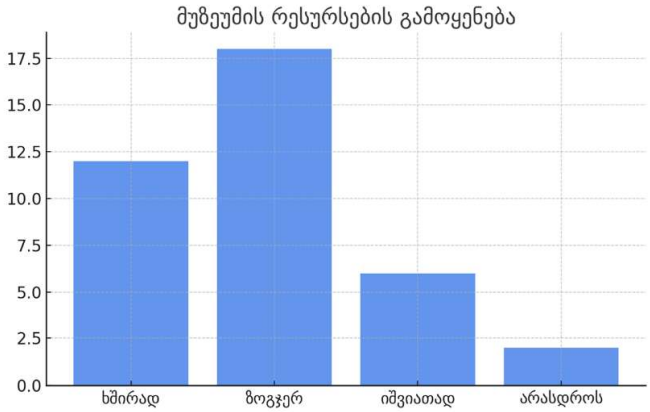
6. რას თვლით მუზეუმთან თანამშრომლობის მთავარ დაბრკოლებად? (მრავალპასუხიანი)
   - დროის შეზღუდვა
   - ფინანსური ხელშეწყობა
   - ტრანსპორტის საკითხი
   - ადმინისტრაციული ხელშეშლა
   - მოსწავლეების ინტერესის ნაკლებობა
7. დაგეგმილი გაქვთ თუ არა სამომავლოდ მუზეუმში ვიზიტი?

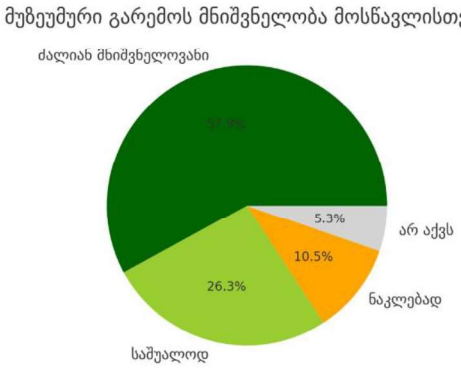
მასწავლებელთა გამოკითხვის შედეგები

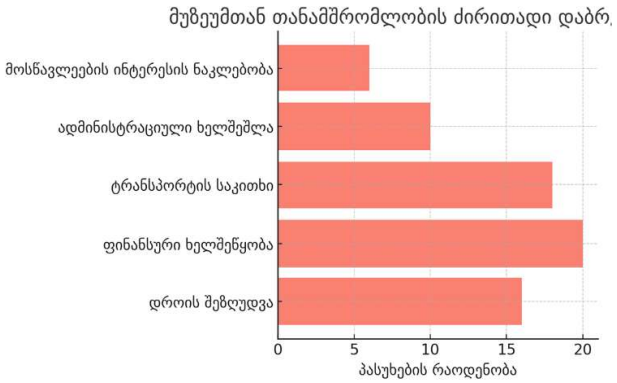
Q2_visits

Q4_usage

ჩემს მიერ ჩატარებული გამოკითხვის შედეგებმა აჩვენა, რომ სამუზეუმო გარემოს მნიშვნელობას გამოკითხულ მასწავლებელთა ნახევარზე მეტი განსაკუთრებულად მაღალ შეფასებას აძლევს. მუზეუმის საგანმანათლებლო პროგრამები ეროვნული სასწავლო გეგმის მოთხოვნებთან არის შესაბამისობაში და შესაბამისად სკოლაში ისწავლება ის საგნები რომლებიც პირდაპირ კავშირშია მუზეუმთან (ისტორია, გეოგრაფია, ქართული ენა და ლიტერატურა, მათემატიკა, ფიზიკა...), ხოლო მოსწავლეები მუზეუმს საშუალოდ წელიწადში ორ-სამჯერ სტუმრობენ.

ამასთან, მუზეუმთან თანამშრომლობის მთავარ ხელისშემშლელ ფაქტორებად რესპონდენტთა უმრავლესობა ფინანსური მხარდაჭერის ნაკლებობას, ტრანსპორტის ხელმისაწვდომობის პრობლემასა და დროის სიმცირეს ასახელებს.